

16 år med samarbeid om arbeidshelse i nordområdene

Av Anje Christina Höper – Forskningsgrupeleder Arbeidshelse i nord, UiT Norges arktiske universitet, overlege Arbeids- og miljømedisinsk avdeling, Universitetssykehuset Nord-Norge; anje.hoeper@uit.no og Morten Skandfer Bedriftsoverlege Forsvarets BHT Nord; morten.skandfer@mil.no

De siste tjue årene har nordområdene gått fra periferi til satsingsområde for mange land, ikke minst Norge. Dette har vært drevet av ønsker om økt ressursbasert verdiskapning, klimaendringer, bærekraftig utvikling og sikkerhetspolitikk. Det påvirker lokalsamfunn, miljøet, bedrifter, arbeidsplasser og innbyggere. Behovet for økt kunnskap og gode tjenester er stort.

Arbeids- og miljømedisinsk avdeling (AMA) ved Universitetssykehuset Nord-Norge (UNN) er andrelinjetjenesten for arbeidsmedisin i den nordlige landsdelen. Avdelingen har i ca. tre tiår drevet poliklinikk og ytt et bredt spekter av tjenester innenfor arbeidshelse og miljømedisin, herunder en betydelig forskningsaktivitet. Tjenestene er for en del rettet mot næringer og forhold spesielt relevant for nordområdene.

Tidlig på 2000-tallet lanserte daværende regjering sin nordområdesatsing, primært med fokus på ressursutnyttelse og verdiskapning (fisk og annen sjømat, mineraler og olje og gass). Satsingen hadde lite fokus på de ansatte som faktisk skulle jobbe i disse sektorene. Behovet for mer kunnskap om arbeidsforhold, risiko og helse for ansatte i mange sektorer ble åpenbar. Nordområdesatsingen inneholdt også en satsing på ny kunnskap gjennom forskning, men hovedsakelig var fokus på klima, biomarine forhold, mineraler og petroleum. De hvite feltene på kunnskapskartet ble en mulighet for AMA til å definere nye oppgaver og prosjekter. Avdelingen hadde allerede erfaring med forskning innen fiskeindustrien, men mindre innen mineral- og petroleumsnæringen. For å kunne utvide kompetansen satset AMA på et samarbeid med andre fagmiljøer i nord med erfaring fra arbeidsmedisinsk forskning på mineralnæringen. Kontakter med relevante kompetansemiljø og

fagpersoner ble opprettet på konferanser og gjennom reiser til enkelte fagmiljø. I Russland ble flere fagmiljø oppsøkt før det ble 'match' på både kompetanse, interesser og behov. Deretter ble mye innsats lagt i relasjonsbygging og forankring hos overordnede myndigheter for å skape et sikkert grunnlag for flere års samarbeid. Dette ble også formalisert i samarbeidsavtaler med våre russiske partnere. Samtidig kom det mer overordnede internasjonale avtaler mellom helse- og forskningsinstitusjonene i nord som bidro til et mer solid formelt grunnlag for vårt arbeid. Det lå også i bunn for søknader om bevilgninger til prosjektstøtte. Nettopp samarbeid over grensene skulle vise seg å være en styrke både for prosjektsøknader og for protokollutvikling. Fra pilotprosjekter på yrkeshygiene og helse hos russiske gruvearbeidere på Kola ble et PhD-prosjekt startet og gjennomført (1). Undervisning innen arbeidsmedisin ble tatt inn i en modul på Master of public health –studiet ved North State Medical University i Arkhangelsk. Et nytt forum for arbeidsmedisin i nord ble etablert (Barents workshop of occupational health) på rotasjonsbasis mellom kompetansemiljøene i Kirovsk, Oulu, Umeå og Tromsø. Dette bidro til å knytte disse fagmiljøene tettere sammen, i et regionalt nettverk som supplerte de nasjonale nettverkene og skapte nye samarbeidsprosjekter.

EU-prosjekt MineHealth

Et av disse nye samarbeidsprosjektene var det nordisk-russiske MineHealth-prosjekt, finansiert fra EU – programmet Kolarctic (2). MineHealth undersøkte ulike eksponeringer (vibrasjon, temperatur, nanopartikler) i arbeidsmiljø samt helseparametre som muskel-skjelettsmerter og fingersensibilitet hos ansatte i gruver i de fire landene. Samlet hadde undersøkelsen et stort antall deltakere og et data-materiale som gav verdifullt materiale for analyser og publikasjoner. Gjennom prosjektet ble fagmiljøene

i de fire landene tett knyttet sammen med faglige og organisatoriske bånd. Dette ble en viktig ressurs for senere felles prosjekter og bidro til utvikling av en egen forskningssatsing på UiT.

Arbeidshelse i nord

Med bakgrunn i ønske om tettere universitetstilsknytning og økt samarbeid mellom UNN og UiT innenfor feltet arbeidshelse, ble det fra 2016 jobbet for en opprettelse av egen forskningsgruppe for arbeidshelse ved Institutt for Samfunnsmedisin (ISM), UiT. Forskningsgruppen Arbeidshelse i nord, ble offisielt opprettet 1.1.2020 (3).

Siden oppstart av arbeidet i 2016 ble det oppnådd finansiering fra flere kilder. Dette var viktig for å utvikle og drifte samarbeidet med de arbeidsmedisinske fagmiljøene i nordområdene. Mye av dette samarbeidet bygget på erfaringer og nettverk som var opparbeidet i MineHealth-prosjektet. Det var i denne tiden også viktig å ha en bred kontaktflate mot relevante fagområder som jobber med problemstillinger i nordområdene, fra politikk og næringsliv til urfolk og helsevesen. Nordområdene har vært et erklært satsingsområde for skiftende norske regjeringer siden 2000-tallet, men innhold og retning har variert. Deltakelse på konferanser slik som Arctic Frontiers gav arenaer for kontakter og kunnskap om myndighetenes prioriteringer.

Workshop angående utfordringer med verneutstyr – «Head first» i april 2017

Gjennom finansiering av inkubatorstøtte fra Helse Nord ble det gjennomført en workshop, «Head first», i Tromsø i april 2017 (4). Temaet var utfordringer med bruk av personlig verneutstyr, spesielt i hodeområde; Fokus var problemer i kaldt klima, slik som dugging av vernebriller, kombinasjon av vernebriller og åndedrettsvern, samt dårligere beskyttelse ved kombinasjon av verneutstyr med varmende plagg.

Problemene er felles for sirkumpolare land og bruken av personlig verneutstyr er utbredt, Produktene som hørselvern, hjelm, vernebriller og åndedrettsvern er godt testet, men dette gjøres i et laboratorium med standard temperatur og luftfuktighet. Derfor kan vi ikke vite sikkert om utstyret har like god beskyttelse under andre vilkår, f.eks. i kaldt klima eller i kombinasjon med andre verneutstyr og klær. Erfaringsutveksling og samarbeid kan bidra til ny kunnskap og legge grunnlag for praktiske løsninger. Derfor samlet workshopen

mange relevante grupper slik som arbeidstakere fra blant annet bygg- og petroleumsindustrien, bedriftshelsetjenester, leverandører og produsenter av verneutstyr, Arbeidstilsynet, samt forskere fra både Norge og Finland. En del av sistnevnte var noen av de tidligere samarbeidspartnere fra MineHealth.

Norsk-russisk nettverk i yrkeshygiene – «Occupational Hygiene in the North»; april 2017–desember 2018

I 2016 ble det oppnådd nettverksfinansiering gjennom Det norske universitetssenter i St Petersburg (DNUSP), som muliggjorde møter med våre russiske kolleger fra North-West Public Health Research Center (NWPHRC) i St Petersburg og Kirovsk fra tidligere samarbeid. Målet med nettverket «Occupational Hygiene in the North» var erfaringsutveksling, forskning og undervisning relatert til faget, samt planlegging og diskusjon av felles norsk-russiske forskningsaktiviteter. Ideer og tanker fra «Head first» workshopen ble tatt opp på oppstartsmøtet for «Occupational Hygiene in the North» i St Petersburg høsten 2017. Sammen med partnere fra Finnish Institute of Occupational health og kollegene fra NWPHRC i St Petersburg ble arbeidet med en søknad til et større nordisk-russisk prosjekt om verneutstyr startet. Søknaden ble sendt til EU programmet Kolarctic høsten 2017, men dessverre ikke innvilget (5).

Nettverksaktivitetene for øvrig besto av e-post-korrespondanse, skype-møter og gjensidige besøk i St Petersburg og Tromsø med norske, finske og russiske medlemmer. Det var interessant å se og diskutere forskjeller i yrkeshygiene mellom Norge og Russland; En av de mest tydelige forskjellene var at det i Russland er leger som innehar mange av oppgavene yrkeshygienikerne gjør i Norge. Opprinnelig skulle det skrives en felles artikkel om forskjeller i yrkeshygiene i de to forskjellige land og det ble også påbegynt samtaler om mulig felles norsk-russisk undervisning og/eller tilknytning til eksisterende utdanning slik som OH-learning (6). Dessverre ble DNUSP stengt mot slutten av finansieringsperioden til nettverket og samarbeidet ble generelt vanskeligere å gjennomføre, slik at det ikke ble noe av hverken publikasjon eller felles undervisnings- og utdanningsplaner.

Arctic network on occupational health and safety (ANOHS)

Under Finlands ledelse av Arktisk Råd initierte det finske arbeidsmiljøinstituttet (FIOH) i 2017 et

arktisk nettverk innen arbeidshelse og -sikkerhet (7,8). Nettverket skulle samle aktører fra nordiske og nordamerikanske land, samt Russland, for å jobbe for og med forskningsbasert kunnskap angående felles problemstillinger i nordområde. Nettverket hadde et stort digitalt oppstartsmøte, men ble etter hvert inaktiv, da nødvendig videre finansiering fra flere av Arktisk Råd sine medlemsland uteble.

University of the Arctic (UARctic)

University of the Arctic er et nettverk av universiteter, høyskoler, forskningsinstitutter og andre organisasjoner som jobber med forskning og utdanning i og om nordområdene (9). UARctic har en rekke tematiske nettverk, blant annet "Working in the Arctic" som har tidligere arrangert bl.a. sommerskoler der vi og flere av tidligere nevnte kolleger fra våre naboland har deltatt (10). Det finnes en årlig UARctic konferanse, som er et fint møtepunkt med muligheter for networking, der det har tidligere vært abstract-bidrag fra Arbeidshelse i nord. I år skulle konferansen ha funnet sted i Moskva, men ble kansellert som del av sanksjonsregimet mot Russland.

Arctic 5

Arctic 5 er et overordnet samarbeid mellom universitetene i Tromsø, Luleå, Umeå, Lapland (Rovaniemi) og Oulu (11). Målet er at universitetene skal ta en ledende rolle og samarbeide om kunnskap, undervisning og utvikling av arktiske problemstillinger. I 2021 har vårt nettverk med kolleger fra Oulu og Umeå oppnådd en to-årig nettverksfinansiering, og i 2022 har en av våre svenske kolleger i tillegg fått finansiering for «Arctic Chair» (12). Dette har allerede gitt oss mulighet til å treffes fysisk i Umeå, samt vil gi videre mulighet for felles aktiviteter i nettverket. Ett av målene til nettverket, nemlig å jobbe for en egen scientific session på Arctic Frontiers konferansen i 2023, har vi allerede oppnådd (13).

En gjesteforsker som for tiden jobber på Arbeidshelse i nord har startet å se på så langt ikke publiserte data fra MineHealth-studien. Det skal også jobbes videre med å se på muligheter for analyse av allerede eksisterende data fra de forskjellige samarbeidspartnere som har blant annet tilgang til flere store befolkningsundersøkelser i nordområdene, deriblant Tromsøundersøkelsen, SAMINOR, FinHealth (tidligere FINRISK) og CHINS (Cold and Health in Northern Sweden). I tillegg jobbes det med muligheter for finansiering av framtidige datainnsamlinger og med

å utvide nettverket til forskere med et noe annet faglig fokus enn aktuelle medlemmer. Ved siden av forskningen skal de også sees på muligheter for felles undervisningsopplegg som kan tilknyttes universitetene.

Refleksjoner om samarbeidet

Samarbeid med kolleger fra andre institusjoner og andre land er ikke bare ønsket i sammenheng med forskningsfinansiering, men er generelt både nyttig og fruktbart. Det å se hvordan ting gjøres andre steder eller i andre land gir bredere erfaring og kan stimulere til nye ideer og framgangsmåter. Det kan samtidig også være utfordrende og kan ta mer tid og ressurser, spesielt når det gjelder samarbeid med andre land og ikke minst land utenfor Norden. I nåtidens digitalisering, er det blitt en naturlig del av hverdagen å ha digitale møter. I nettverket gjorde vi lignende erfaringer som mange har gjort i løpet av korona-pandemien: De fysiske møtene opplevdes som mest nyttige og positive. Spesielt i sammenheng med Russland-samarbeidet var settingen mye mindre formelt og det var større innlevelse fra øvrige deltakere på russisk side enn det vi opplevde på e-post og skype. Tilstedeværelse av en tolk gjorde dette også mye lettere, da også de kun russisk-talende kunne gi sine innspill. Nettopp der det er større kulturelle, språklige og faglige barrierer er det nødvendig å bruke tid på å bygge relasjoner, tillit og nettverk, og vise i praksis at samarbeidet fungerer i pilotprosjekter og ikke minst være enige om felles interesser og muligheter. I de senere årene har desverre rommet for samarbeid for russiske fagmiljøer blitt innskrenket, ikke minst deres mulighet for å motta ekstern finansiering og slik inngå i internasjonale prosjekter. Sanksjonregimet rammer også, selv om forsker-til-forsker kontaktene kan opprettholdes i håp om bedre tider. Gjennom mange små og store prosjekter med andre arbeidsmedisinske forskningsmiljøer i det nordlige Norden har den relativt nystartede forskningsgruppen Arbeidshelse i nord vokst, utviklet seg og gått inn i et større nordisk fagmiljø der man gjensidig kompletterer, supplerer og ikke minst kjenner hverandre. Dette inspirerer og skaper muligheter, planer og prosjekter som skal være relevante og på den måten bidra til bedre arbeidsmiljø og helse på arbeidsplassene i nordområdene. Vi mener slik kompetanse er avgjørende for den videre utviklingen av arbeidslivet med bærekraftig ressursutnyttelse og økt verdiskapning i nord.

Referanser:

1. Skandfer, M: A study of occupational health among mine workers in Murmansk Oblast, Russia, 2014.
2. <http://www.kolarctic.no/>
3. <https://uit.no/research/ahin>
4. <https://forskningsprosjekter.ihelse.net/home/prosjekt/HNF1345-17>
5. «HeadFirst: Sustaining safety in the Arctic by proper and compatible protective equipment in the head region» (KO2013)
6. <https://www.ohtatraining.org/training-resources/courses>
7. <https://valtioneuvosto.fi/en/-/1271139/suomi-perustaa-uuden-arktisen-tyon-osaamisverkoston>
8. <http://www.ndphs.org///documents/5533/Arctic%20Network%20On%20Occupational%20Health%20and%20Safety.pdf>
9. <https://www.uarctic.org/about-us/>
10. <https://old.uarctic.org/organization/thematic-networks/working-in-the-arctic/>
11. <https://arcticfive.org/>
12. https://www.umu.se/en/news/four-arctic-five-chairs-appointed-from-umea-university-scholars-_11558388/
13. <https://www.arcticfrontiers.com/arctic-frontiers-2023-moving-north/science-sessions-for-arctic-frontiers-2023-announced/>

Ønsker du å annonsere
i Ramazzini?

Kontakt Ragnar på epost eller telefon:
ragnar.madsen@apriil.no
+47 928 48 402